

נתן אלבו ז"ל – החיל שהקריב את חייו

א

"אני מבקש שני מתנדבים שיגשו לפרק את הרימונים!" אמר המפקד.

"אני מתנדב!"

"גם אני!"

אחד משני המתנדבים היה טוראי נתן אלבו.

הוא לא היה גיבור, ובהתנדבותו זו לא היה שום מקרה לגבורה. נתן אלבו פשוט הצדיף את מלאכת איסוסם ופירוקם של רימוני היד, על עבודת הנקיון שהיו מוטלות על שאר אנשי הכתה.

אותו בוקר היה תורג במקצת מן השיגרה במחנה צה"ל. היה זה בוקר תורפי יפה, יום ה' 11 בפברואר 1954, שחי פלוגת מתוך הכוח המרוכז במחנה אשר עמדו לפני מסע גדודי גדול, וזמנו לסדרה הרצאות בידיעת הארץ, כדי להכיר את הציר עליו הם עתידים לגרש.

מחלקתו של נתן אלבו לא השתתפה במסע הזה. אמש, עד שעה מאוחרת, היו אנשי המחלקה באימון לילה ובכוננות. בבוקר הניחו להם המפקדים לאחר בשינה, ובשעות הצהריים הוטל עליהם להכשיר את המחנה לקראת הביקור הצפוי של קולונל אליוט, קצין צבא בריטי רם מעלה, אשר כיהן פעמים אחדות כחבר הממשלה הבריטית, והבא לביקור ממלכתי בישראל.

מארחיו של קולונל אליוט תכננו להביאו למחנה צה"ל, אשר בו נקלטים רבים מן העולים החדשים מצפון אפריקה. להציג בפניו את השגיחה הצבאיים של הצעירים ממרוקו ואלג'יר, מטונים ומלווה, שהגיעו לארץ ללא הורים וקרובים, במסגרת עליית הנוער ובדרכים אחרות, ומצאו בצה"ל את ביתם. על נתן אלבו ועל חבריו הוטל לחתקין את המחנה כיאות, ולהקנות לו צורה מרשימה.

במחנה הזה התנה גם מחלקה של בנות ח"ן, אשר עסקה באותה

שעה בהכנות למסיבה גדודית שעמדה להערך באותו ערב. רבות מן הכנות המיילות שימשו כמורות לעברית לחילי הגדוד, שרובם ככולם היו עולים חדשים מארצות אפריקה הצפונית.

הנה זה בוקר שלא הצביע על שום דבר בלתי צפוי.

ב

נתן אלבו, בן ה' 21, אהב את המחנה הצבאי. זה היה ביתו היחיד בארץ. אהלו ומיטתו היו באמת המקומות היחידים שהיו שייכים לו. מתוך למחנה הצבאי לא היה לו קרוב או מודע בישראל, ואף על פי כן, הוא היה מאושר.

בני משפחתו שהו אותה שעה במרחק אלפי קילומטרים מישראל, בעיר צפרו אשר במרוקו, עיר קטנה ודלה, המרוחקת מארצות קילומטר מן העיר הגדולה פאז, שם נולד נתן, ושם גדל, בבית קטן ברחוב אל-חמאם אשר בלב הרובע היהודי. אביו היה שייך למעמד הנמוך שבקהילה, ועסק במסחר זעיר שבועי, ובעתות מצוקה לא מאס בצבורה שחורה, ובלבד שיביא פת לאשתו ולילדיו. נתן היה הבכור מבין חמישה ילדים, שני בנים ושלוש בנות.

שליחי התנועה הציונית, שבאו רובם ככולם מארץ-ישראל, עשו גדולות ונצורות בעידוד הרוח הציונית בקרב הנוער היהודי באפריקה הצפונית בכלל ובמרוקו בפרט. בתי ספר עבריים הוקמו בכל הערים והעיירות שבהן היו יהודים, תנועות נוער חינוכיות וספורטיביות כמו "בני יהודה", "החלוץ" פעלו בקרב הנוער היהודי והביאו לו את בשורת ההתחדשות העברית בארץ ישראל. הנוער היהודי במרוקו נדבק בחיידק הציונות הרבה יותר מן ההורים. לא פעם פרצו על דקע זה חיכוכים משפחתיים, למרות שיחסי המשפחה בקרב עדות אפריקה הצפונית הדוקים יותר מאשר בקהילות ישראל אחרות.

כזה היה המצב בביתו של נתן אלבו. גם הוא הצטרף ללומדי העברית, ולאחל התולמים על עליה לישראל. באופן מיוחד גברה ההתלהבות הציונית של נתן אלבו וחבריו אחרי הקמת המדינה. כאשר הם הבינו כי ליהודים אין עוד עתיד באפריקה הצפונית, בערים רבות במרוקו פרצו פרצות ביהודים, אלפי מרוקנים מוסתים עלו על השכונות היהודיות, שכחו אנשים חסרי מגן והסכו נזקים חמורים לרכוש. מיד

התנבא עליו: "והיה עמך כעמך" וכו'. ומה שכתבנו שיש
כבן שבע עשרה, התנדב אף הוא לפעול ב"התגבר" היהודית.
כשמלאו לנתן אלבו שמונה עשרה שנה, החליט להגשים את חלומו
ולעלות לישראל, אך הוא נתקל בהתנגדות עיקשת מצד ההורים. יום אחד,
הערים נתן על הוריו, סיפר להם שהוא יוצא לקולנע, ולא חזר עוד.
מישהו מידידיו בא למחרת היום להרגיע את ההורים הדואגים ולהודיעם
שנתן יצא לארץ ישראל.

והדרך לארץ ישראל היתה אודיסאה של ממש.

שש מאות קילומטרים היה על העולים הצעירים לעבור עד שהגיעו
לעיר הגבול שבין מרוקו לאלג'יר, ושם היה עליהם לחמוק מתחת עיניהם
של שומרי הגבול משני הצדדים כדי להסתנן לתחומי אלג'יר, שהיתה
אז כמחוז ממתוות צרפת ולא נהנתה מעצמאות. כאן היתה מותרת
פעולה ציונית גלויה, ומכאן אפשר היה לארגן עליה חוקית למדינת
ישראל.

ככל שרבו סכנות העליה, כך גברה בלב הצעירים התקווה כי בכואם
לישראל עתידים הם לפתוח דף חדש בחייהם. לחיות בראש מורם, ולצפות
לעתיד שיש עמו תקווה.

כך הגיע נתן אלבו לנמל חיפה, כשהוא אחוז התרגשות לקראת
הצפי לו במדינה היהודית הצעירה.

ג

"אמא יקרה," כותב נתן אלבו במכתבו לאמו, חדשים מספר אחרי
בואו ארצה. "אשתדל להסביר לך דבר, ואולי תביני לרוחי ושמא אוהה
ראוי לסליחה על הסבל שגרמתי לכולם ובמיוחד לך. קשה היה לי
להסתגל. בהתחלה רציתי להיות מה שאינני, רציתי פשוט להיות אשכנזי.
הם באו מארצות מפותחות, למדו והכירו עולם, והיו מלובשים יותר
טוב ממני. ידעו לשוחח עם כולם כשווים, בקיצור, הם ידעו להסתדר.
רציתי להיות אחד מהם. אולם קשה, קשה מאד להתנכר למוצא.
בארץ ישנם רומנים, תורכים, הונגרים, עירקים, יוגוסלבים, מרוקנים
ועוד הרבה עדות. האשכנזים לא התביישו בכנויים. ואני? אני הנני
בארץ "מרוקני" בדיוק כמו שהייתי במרוקו "יתודי", ו"מרוקני" פה —
פרשו סכין, גנב, עולם־תחתון, בטלן, בימים הראשונים הייתי אומלל,

אולם ידעתי להתגבר. תשאלו איך? אני פשוט חייכתי, וזה הכל..."
מלים פשוטות אלה, שנכתבו בצרפתית לאם שבטרוקו, מעידות על
לבטי נפשו של הצעיר, שחלומותיו התנפצו אל מול המציאות האפורה.
המדריכים והשליחים הישראליים, שבאו למרוקו להלהיב את הנער
לעליה לישראל, לא סיפרו על הדמות שהעולה ממרוקו מהווה בעיני
רבים וטובים. הם לא סיפרו על המאמרים בעתונות הישראלית אשר
יצרו אוירה של פחד מפני ה"קובלנים" למיניהם.

מיד עם עלייתו לארץ קלט נתן אלבו את תחושת ההפליה.
העובדה שהוא היה בודד, בלא כל קרובי משפחה בארץ, סייעה בתחילה
להגברת התחושה המרה, אך אחר כך הצליח להתגבר עליה ולנצחה.
היה זה צה"ל שפתר את בעיותיו של נתן אלבו ועקר ממנו את
תחושת הקיפות. כי רק זמן קצר חלף מיום בואו ארצה עד שלבש מדים,
ובצה"ל נעלמו סימני ההפליה. כאן נעשו המדים האחידים, החיים
במחנה, האימונים והלימודים המשותפים לקנה מידה יחיד לפיו נמדד
החייל, ושוב לא ניתן כל ערך לארץ מוצאו.

ד

מיד כשהתנדבו, נתן אלבו וחברו, לפרק את רימוני היד, נטלו
ארגו, ועברו מאוהל לאוהל לאסוף את רימוני היד של החיילים, שהיו
מונחים על המיטות, לצד הרובה. בשעת הכוננות בליל אמש, קיבל כל
חייל שני רימוני יד, הכנים לתוכם את מנגנון הנפץ, והיה נכון לפעולה.
עכשיו משבטלה הכוננות, התכונן נתן אלבו לפרק את מנגנוני
הנפץ, ולהחזיר את הרימונים למחסד־הנשק הגדודי.

תוך שעה קלה נסתיים איסוף רימוני היד, ונתן אלבו פנה בלוויית
חברו לאוהל ריק, בקצה המחנה, ושם החישבו השנים על הארץ, כשהארגו
לפניהם, והחלו לפרק את הרימונים. מצב רוחם היה שפיר, ונתן הרבה
להשיח על המסיבה הצפויה בערב, ועל שיירי ליצנות עוקצניים שיש
בדעתו לחבר ולהקניט בעזרתם כמה ממפקדי הגדוד.

לפתע פתאום נשמעה נקישה.

ניצרת אחד הרימונים, שהיה בידי נתן אלבו, השתחררה,
ואיש לא ידע לעולם כיצד אירע הדבר.

ארבע שניות — משך הזמן בהם בוער פתיל ההשחיה הנמצא בתוך רימון היד, עד שהוא מגיע למרכז ומפוצץ את הרימון לרסיסי רסיסים, ארבע שניות — שהן עולם מלא.

איש לא ידע לעולם מה חשב נתן אלבו במשך ארבע שניות אלה, ומה המניעים שהביאוהו לעשות את אשר עשה.

היו בפניו שתי ברירות, הוא יכול היה להציל את חייו, במצבים כאלה ארבע שניות הן זמן רב למדי. הוא יכול היה להטיל מידינו את הרימון, ולהציל את תייו. אך בחוץ היו אנשים, חבריו ליחידה עמדו סמוך לאוהל וסיידו את שולי השבילים.

האפשרות השניה היתה להשאיר את הרימון באוהל ולזנק ולמצוא מפלט בחוץ. בכך היה חורץ את גורל חברו למות בטוח, ואולי אפילו גורם להתפוצצות רימונים נוספים.

נתן אלבו בחר באפשרות השלישית.

מיד לשמע הנקישת הגורלית, הוא זעק: "רימון!"

כל חייל נחרד לשמע קריאה זו. יש במלה האחת, הבוקעת בצעקה, משום אזהרה שמובנה אחד ויחיד: לתפוס מחסה כי הנורא מכל עומד להתרחש.

לשמע צעקתו של נתן אלבו תפסו החיילים שבחוץ מחסה. הם השתטחו על הארץ, וציפו בחרדה לבאות.

בינתיים זינק נתן אלבו מן האוהל. הוא לא יצא מבעד לפתח, אלא מתחת ליריעות, כשפניו מופנות לעבר גדר המתנה. אין ספק, שרצה להטיל את הרימון. אך לתדהמתו ראה כמה חיילים בשטח. ואז פרץ במרוצה. הוא רץ כרוח לעבר התעלה שבקצה המחנה. אולי רצה להטיל את הרימון לתעלה ולהציל את חייו, ואולי כבר עכשיו ידע שהוא מקריב את חייו הצעירים, את עשרים ואחת שנותיו שלא היו רוויות אושר רב, את עתידו הצפוי בארץ, כדי להציל חייכם של אחרים.

נתן אלבו לא הגיע אל תוך התעלה, ממש על סף המחפורת תמו ארבע השניות.

הוא לא הביט בשעונו, הוא לא ערך חישובי זמן, אבל הוא הרגיש שהגיעה השעה. בעוד תלקיק של שניה הרימון יתפוצץ.

אלה שעקבו אחריו בחרדה ראוהו נעצר, מקרב את היד שהחזיקה ברימון לחזו ומשתטח על האדמה, כשגופו מכסה את הרימון. ואז אירעה ההתפוצצות.

הרימון התפוצץ בתוך חיר שלפחה אותו, והיד היתה מקופלת מתחת לחזהו של נתן אלבו.

ה

העשן טרם התפזר, וכבר הגיעו המג"ד ומפקד הפלוגה לתעלה. כמה מחבריו של נתן, ששכבו על הארץ לשמע קריאת האזהרה, הוכו כהלם. שנים מהם נפצעו קל מן הרסיסים, ומיד קיבלו טיפול מידי החובשים.

הרימון שהיה מוכב חלם ממעשה הגבורה והמסירות של נתן אלבו, קרא לעבר המג"ד: "המפקד! כאן היה מעשה גבורה..."

על שפת התעלה שכב נתן אלבו, כשבית חזהו מרוסק, לבו נעקר ממקומו, וידו הימנית — שהחזיקה ברימון, קטועה. אין ספק — היתה זו התאבדות מדעת — למען הצלת חייכם של אחרים.

בשניות אחרי הצהרים התייצבו בנות הגדוד אצל המג"ד, והציעו לבטל את המסיבה שנועדה לערב. אך המג"ד פסק: "לא, המסיבה תתקיים. אך התכנית תשתנה. יהיה זה בנס גבורה, כנס אשר יוקדש להערכת דמותו של נתן אלבו ולגבורתו."

למחרת התפרסמה התודעה הרשמית של דובר צה"ל, על מותו של החייל בן ה-21, נתן אלבו. "אשר הקריב את חייו כדי למנוע אסון ואבדן מקרב חכריו בהתפוצצות רימון. למנוח אין כתובת, ואין למי להודיע על מותו..."

רק לאחר זמן איתרו שלטונות הצבא את כתובת משפחתו של נתן אלבו, ושיגרו הודעת תנחומים לרובע היהודי של העיר צפרו שבמרוקו. אל ההודעה הוסיפו גם העתק מן הציון לשבת מטעם הרמטכ"ל רב אלוף משה דיין, וכן קטעי עיתונות שדיווחו על מעשה הגבורה.

אנשים רבים הצטופפו ברחוב הצר שבעיירה, וקראו בקול רם את המסמכים שהגיעו מירושלם. רובם הכירו את נתן אלבו, וביכותו בדטעות. כעבור ימים אחדים, כשקם מן "השבועה", שיגר האב השכול מכתב תודה לרמטכ"ל, המכתב, כתוב בעברית פיוטית, ובו מספיד האב את בנו: "מהמדי, מה לי חיים בלעדיך..."

נתן אלבו נהפך לאגדה ולסמל. שירי עם חברו לזכרו, ופארו את מעשה הגבורה שהוא עשה. הנוער העברי התחנך לאור הקרבתו, ובמיוחד הוא כבש לעצמו שם עולם בקרב העולים מצפון אפריקה. הללו, שוב לא ראו את עצמם נחותים מול יוצאי אירופה. נתן אלבו הוכיח כי במידה שהמסגרות החברתיות, הכלכליות והצבאיות שלנו יודעות ליצור הוויית משטר של קליטה, המשפיעה גם על הכרתו של העולה — אין התוצאות החיוביות מאחרות לבוא.

ובדברי ההספד שלו כותב אלוף יגאל אלון, שר העבודה: "החייל הצעיר, נתן אלבו, לא רק הקריב את חייו למען הצלת חבריו. הוא גם הוכיח במותו: "הזהירו בבני גלות מרוקו, שמהם תצא גבורה". ונתן אלתרמן, המשורר, כתב ב"טור השביעי" על החייל אלבו:

רצת חיש, בלי עמוד, כאילו

אחזק הטרופ כי עז.

רצת חיש ופנים האפילו

כפני איש הפורץ לבוז בז.

כה מהרת לרוץ שאפילו

הצטדק לא הספקת, אלבו.

הרימון לאחור לא השלכת

כי היה איש באהל רבוץ.

הרימון לפנים לא הטחת

כי נראו אנשים בחוץ.

פה פערת, עיניים פקחת

ובידך כליון חרוץ.

כנראה לא הכל בדרך

מפורש, כי עוד סוד בה ורו.

שור, הזמן כורע ברך

כגמולו יהולל גם ילעז,

אך ערכו הנצחי הוא ערד —

שניותיו החולפות, אלבו.

הה, נופל אל עפר כחוק

שורש אפריקה בז מרוק.

הה, מוטל פעור פה ונדהם,

עד בינינו, ריבון עולם.